

**נייר עמדה לתגובת אקו פיס/ידידי כדור הארץ המזרח התיכון לשימוע הציבורי של הבנק העולמי בנושא פרויקט מובל ים סוף-ים המלח
פברואר 2013, עמאן, תל-אביב ובית לחם**

הקדמה:

מאז שנת 2002 דנות ממשלות האזור (הממשלה הישראלית, הירדנית והרשות הפלסטינית) באפשרות לחבר את ים סוף לים המלח. במהלך למעלה מ-10 השנים שחלפו מאז, לקח על עצמו הבנק העולמי, לבקשת הממשלות האמורות ובעלות של 16.5 מיליון דולר, לערוך את הבדיקות הנחוצות שיתנו מענה ל-3 המטרות המוצהרות של הפרויקט:

- הצלת ים המלח מהיזדררות סביבתית;
- התפלת מים ו/או ייצור אנרגיה במחיר שווה לכל נפש בירדן, בישראל וברשות הפלסטינית;
- בניית סמל של שלום ושיתוף פעולה במזרח התיכון.

המחקריים העיקריים שנערכו רוכזו בשני דוחות מרכזיים:

- טיוטת סקר היתכנות מיולי 2012
- סקר חלופות (דוח טיוטה ראשוני) מספטמבר 2012.

בדיקת ההיתכנות היא המסמך העיקרי לו נדרשו ממשלות האזור והוא מקיף מספר מחקרי משנה (ים המלח, ים סוף) ודו"ח הערכה סביבתית וחברתית (הס"ח) ראשוני. בנוסף, ערך הבנק העולמי, תחילה בניגוד לבקשת הממשלות אך תחת לחץ אזרחי גם סקר חלופות, שבחן חלופות נוספות המקדמות אף הן, בצורה מלאה, חלקית או במשולב, את היעדים המרכזיים של הפרויקט.

הערות המובאות כאן הוכנו על ידי ארגון 'ידידי כדור הארץ המזרח התיכון' (FoEME), ארגון אזרחי המאגד פעילי סביבה ישראלים, ירדניים ופלסטינים, ותכליתן להציג בפני הבנק העולמי גם את נקודת המבט הבלתי תלויה של החברה האזרחית במהלך דיוניו בנושא, בפברואר 2013.

טיעוני הארגון מבוססים על 14 הערות ודוחות קודמים שפורסמו והוגשו על ידי ארגון ידידי כדור הארץ המזרח התיכון, אותם ניתן למצוא באתר האינטרנט שלנו בכתובת:

http://foeme.org/www/?module=publications&project_id=51

במהלך העשור האחרון, פרסם ארגון ידידי כדור-הארץ מזה"ת מספר דוחות משלו לקידום הידע והבנת החלופות לפרויקט מובל ים סוף-ים המלח, ובפרט אלה המבקשות לטפל בגורמים שהביאו לגסיסתו של ים המלח מלכתחילה, ובכלל זה שיקום נחל הירדן הדרומי, חיסכון כלל אזרחי במים, ניהול הביקוש למים, וקידום רפורמות בשיטות הנהגות להפקת המינרלים מים המלח. דוחות אלה מוצגים בכתובת:

http://foeme.org/www/?module=publications&project_id=23

ארגון ידידי כדור הארץ המזרח התיכון מאמין שבחינה של שני המחקרים המרכזיים שנערכו מטעם הבנק העולמי, מגלה שאפשרות מובל ים סוף היא האפשרות הפחות סבירה מבחינת כדאיות כלכלית, איננה בעלת ישימות מדינית גבוה והכי פחות רצויה מנקודת המבט הסביבתית בהגשמת שלוש המטרות המוצהרות של הפרויקט.

להלן מובאות ישירות או פרפרזות על הדברים המובאים בדוח ההיתכנות ובמחקרים הנלווים לו.

1. מטרה מוצהרת: הצלת ים המלח ממגמת ההיזדררות הפוקדת אותו

מתוך בדיקת ההיתכנות – פסקה 5.7, עמוד 11:

- ההרכב הכימי של ים המלח יהפוך בהדרגה לבעל תכונות של מי אוקיאנוסים
- תיתכן עלייה בשכיחות ובמשך השגשוג של אצות אדומות
- תיתכן עלייה בשכיחות ובמשך של אירועי הלבנה. "לא ניתן למנוע מצב שבו ערבוב מי ים המלח ומי ים סוף יהיה כרוך בשיקוע של גבס".

*NGO in special consultative status with the Economic and Social Council (ECOSOC) of the United Nations

Friends of the Earth-Middle East (FoEME)

מתוך דוח הערכת השפעה חברתית והסביבתית:

- " ... בשינויים בצבע המים, עכירות המים, ואולי אף שכבות חלקלקות צפות במים". (בדיקת השפעה חברתית וסביבתית, עמוד 24)

א. התכנית אמורה להציל את ים המלח' אולם תהליך השיקום כרוך בסיכון... "עקב אי-הודאות לגבי השפעות אלו, השפעתן האפשרית על המורשת התרבותית ועל אוצרות הטבע נחשבת רבת משמעות" (בדיקת השפעה חברתית וסביבתית, עמוד 16). השפעה שעשויה למנוע את הכללתו של ים המלח ברשימת אתרי המורשת העולמית.

- לפיכך חיוני לערוך מחקרים מדוקדקים נוספים (טבלה ES.18 עמוד 49) בעלות נוספת של 12 מיליון דולר.

א. החלופה של פרויקט פיילוט ופיתוח בשלבים אינה כדאית כלכלית (הפסד של 3 עד 4 מיליארד דולר) (מתוך בדיקת ההיתכנות, סעיף 27.4.2, עמ' 72).

ב. תכנון הפרויקט מחייב בנייה של כ-75% מן הפרויקט בהיקף מלא כבר בשלב ראשון כדי לעמוד ביעדים המקוריים של הפרויקט (בדיקת היתכנות, סעיף 27.4.4, עמ' 72), וזאת בניגוד לדוח בדיקת ההשפעה החברתית והסביבתית הממליץ על מחקר נוסף.

- לא רק שהפרויקט לא יציל את ים המלח מהידרדרות סביבתית, הוא אף מאיים על אוצרות הטבע ומשאבי מורשת נוספים העומדים בדרכו:

א. עמק הערבה – סכנה לזיהום מי התהום כתוצאה מדליפת מי ים – דליפה סמויה במוביל מי הים או כשל קטסטרופלי כתוצאה ממעשה טרור, רעידת אדמה או טעות אנוש, עלולים לזהם את האקוואות. (בדיקת השפעה חברתית וסביבתית, טבלה ES.11 עמוד 37).

ב. השפעות אפשריות על בתי הגידול הייחודיים והרגישים באזור – ציפורים נודדות, זנים הנמצאים בסכנת הכחדה, מסדרונות אקולוגיים ואזורים מוגנים (בדיקת השפעה חברתית וסביבתית, טבלה ES.10 עמוד 35).

ג. השפעות אפשריות על מפרץ עקבה/אילת ועל האלמוגים בים סוף (בדיקת השפעה חברתית וסביבתית, טבלה ES.6 עמוד 26).

ד. המחסור באנרגיה, ובפרט 880 המגה-וואט הנוספים שיידרשו להפעלת משאבות מי הים, יחייב את בנייתן של תחנות כוח חדשות, על זיהום האוויר ופליטות גזי החממה הנלווים להן. כמויות אלה עלולות להכפיל את פליטת גזי החממה הנוכחית של ירדן (בדיקת היתכנות, טבלה 22.1, עמ' 55 / בדיקת השפעה חברתית וסביבתית, עמוד 18).

ה. ההשלכות הנובעות מהפיתוח חסר הפרופורציה שיפקוד את האזור במקרה שייבנו תעלות פתוחות לאורך עמק הערבה.

לדעת ארגון ידידי כדור הארץ המזרח התיכון, בדיקת ההיתכנות של הבנק העולמי לא נתנה משקל נאות לעיקרון הזהירות המונעת בהערכת פרויקט זה – וזאת בניגוד להנחיות האופרטיביות של הבנק העולמי עצמו. הנזק הסביבתי והכלכלי שפקד לאחרונה את יפן בעקבות רעידת האדמה והצונמי שהיכה את תחנות הכוח הגרעיניות שלה הוא דוגמה להערכת חסר של עוצמת איתני הטבע באזור המועד לרעשי אדמה בדומה לאזור ים המלח.

2. מטרה מוצהרת: התפלת מים ו/או ייצור אנרגיה הידרו-אלקטרית במחירים נוחים בירדן, בישראל וברשות הפלסטינית

- האזרח הממוצע באזור לא יוכל לעמוד בעלויות הפרויקט בכמה רמות (בדיקת היתכנות, סעיף 30.5, עמ' 82).

- מחצית מעלויות ההון של הפרויקט – 4.5 מיליארד הדולר יוענקו כמתנה/מענק מהקהילה הבינלאומית כאשר סכום זה צפוי לבוא מעוגת המשאבים המוקדשת למימון מיזמים הקשורים בקידום תהליך ושת"פ מדיני עם אפשרות שסכום זה ירד לטמיון ולא יוכל לשמש לפתרון ומימון היבטים קריטיים יותר של תהליך השלום בידי הקהילה הבינלאומית כגון שיקום פליטים וסוגיות דומות.

- ירדן, הכורעת כבר עתה תחת נטל חובות כבדים, תאלץ לגייס הלוואה בסכום של 2.6 מיליארד דולר לטובת הולכת המים לעמאן.

- הירדני הממוצע לא יוכל לשאת בעלות פרויקט הולכת המים לעמאן – עד 2.7 דולר לקוב – כמעט פי שלושה מהעלות הנוכחית.
- עלות פרויקט הולכת המים לישראל ולרשות הפלסטינית תהיה מעבר להישג ידן – עד 1.85 דולר לקוב – פי שלושה מהעלות הנוכחית. ישראל אף ביקשה מהיועצים לא לבחון את אפשרות הולכת המים לישראל (בדיקת היתכנות, סעיף 20.1, עמ' 54).
- ניתוח התועלת נטו של הפרויקט מבוסס על הנחות בלתי מבוססות (בדיקת היתכנות, סעיף 28, עמ' 76-74):
  - א) תועלת בערך של 3.5 מיליארד דולר לתיירות בים המלח כאשר בו-בזמן מאיים הפרויקט לחסל את האטרקציות התיירותיות באזור. סיכון בלתי הפיך לתעשיית התיירות.
  - ב) תועלת בערך של 10 מיליארד דולר כתוצאה מהגדילה באספקת המים – תועלת המחושבת בהשוואה לעלות מים המסופקים ממכליות. הנחה בלתי סבירה בעליל.
  - ג) 41.7 מיליארד דולר במה שנקרא "דיבינדד שלום", וזאת למרות שהפרויקט מקדם מעט מאוד שיתוף פעולה בין הצדדים, מעסיק מעט מאוד אנשים ועתיד להיבנות רק באחת משלוש המדינות הנוגעות בדבר.
  - ד) רווח של 1.4 מיליארד דולר באנרגיה הידרו-אלקטרית כאשר בסך הכול הכללי הפרויקט מרוקן את מאגרי האנרגיה.

3. מטרה מוצהרת: בניית סמל לשלום ושיתוף פעולה במזרח התיכון.

- א. המבנה המנהלתי של הפרויקט תלוי בהכרה הדדית של כל הצדדים היושבים על גדות ים המלח. שפת ההידברות שבה נעשה שימוש במהלך שלב המחקר אינה מקובלת עוד על הצד הפלסטיני. מימון הפרויקט תלוי בהכרת ההנהגה הישראלית בריבונות הפלסטינית על חלק מהשטחים בים המלח ובגדה המערבית. נכון להיום, הסבירות לכך נמוכה מאוד ולפיכך הפרויקט כולו אינו יכול להתקדם הואיל והסכמה למבנה מנהלתי המבוסס על החוק הבינלאומי היא תנאי מקדים לכל תמיכה בינלאומית (בדיקת היתכנות, סעיף 29.1, עמ' 77).
- ב. כפי שהיינו עדים לו עם הפיצוצים החוזרים ונשנים בצינור הגז בסיני, פרויקט תשתיות מסוג זה רגיש מטבעו לפעולות טרור.

סקר החלופות של הבנק העולמי:

סקר החלופות שערך הבנק העולמי, תחילה בניגוד לרצון הממשלות הנוגעות בדבר, כולל ניתוח משווה של כ-20 הצעות חלופיות או שילוב של חלופות למובל ים סוף-ים המלח, חלופות הנותנות מענה ליעדים המוצהרים של הפרויקט. בין החלופות למובל ים סוף-ים המלח ניתן למנות את שיקום חלקו התחתון של נהר הירדן, הובלת מים מן הים התיכון לים המלח, יבוא מים מטורקיה וממקומות אחרים, התפלת מי ים לחופי הים התיכון ומפרץ עקבה, חיסכון במים ושינויים טכניים בשיטות מיצוי המינרלים מים המלח. לפרטים, ראו: http://siteresources.worldbank.org/INTREDSEADEADSEA/Resources/Study_of_Alternatives_Repo.rt_EN.pdf

בעמוד 32 בסקר החלופות מזכירים מחברי הסקר על היתרונות הטמונים בגישה הדרגתית המשלבת מספר חלופות; התפלה משולבת לחופי הים התיכון ומפרץ עקבה, ייבוא מים, מיחזור מים וחיסכון במים העשויים להביא לשיקום מלא של הירדן התחתון, לייצוב מפלס ים המלח מעל רמתו הנוכחית ולאספקת המחסור במים בירדן, ברשות הפלסטינית וב ישראל. שילובים אחרים של חלופות כוללים גם שינויים בניהול היבולים החקלאיים ושינויים טכניים בתעשיית מיצוי המינרלים בים המלח.

על יתרונות הגישה ההדרגתית שמציינים המחברים:

- הגישה ההדרגתית מאפשרת גמישות ויכולת תגובה, בייחוד להתפתחויות טכנולוגיות.
- היא קלה יותר למימון מגישה הדורשת השקעה ראשונית גדולה.
- גישה זו מקדמת בצורה מלאה את שלושת היעדים שהוצבו לפרויקט, וזאת ללא הסיכונים הכרוכים בהולכת המים מים לים ובערבוב מי ים סוף או הים התיכון במי ים המלח.
- אין צורך בפרויקט ניסויי – הפקת תועלת משילוב של טכנולוגיות מוכרות ומוכחות.

בניגוד לסקר ההיתכנות, שנדמה כי התעלם מהשינויים בשיטות ניהול המים, ובפרט מההתפתחויות הטכנולוגיות בהתפלת מי ים, בטיפול רחב היקף בשפכים ובתמיכה ממסדית בקיצוצי במים, דיבר סקר החלופות על הניסיון שנצבר באזור במהלך העשור האחרון. ניסיון זה ניתן להרחבה וליישום על מנת לתת מענה לצרכיהם של שלושת

העמים היושבים באזור ומשאבי הטבע, תוך הפחתת הסיכונים והעלויות הן לאדם והן לטבע. חלופה CA1 בטבלה ES.3 שבעמ' liii בסקר החלופות כוללת את שילוב החלופות היחיד הנותן מענה לכל שלושת יעדי הפרויקט, וזאת בשילוב עם השפעות סביבתיות וחברתיות חיוביות.

חשוב מאוד לציין שאפילו מחברי סקר ההיתכנות מכירים בעובדה שרבות מהרפורמות הנדרשות לקידום החיסכון במים – שימוש חוזר במי שפכים, תמחור חדש של המים ושיקום חלקי של הירדן התחתון, הן ממילא תנאי מקדיים של הקהילה הבינלאומית לכל התחייבות כספית כלשהי, אפילו למימון פרויקט מובל ים סוף-ים המלח האמור (סקר ההיתכנות, סעיף 30.5 עמוד 82).

לאור השוואת הניתוח של סקר ההיתכנות וסקר החלופות, מאמין ארגון ידידי כדור הארץ המזרח התיכון שמסלול הפעולה המומלץ, הן מנקודת המבט של שלושת הממשלות; הירדנית, הישראלית והפלסטינית, והן מנקודת המבט של הקהילה הבינלאומית, הוא שילוב חלופות המבוסס על הניסיון המקומי שנצבר באזור במהלך העשור האחרון.

סקר החלופות של הבנק העולמי הצביע, לראשונה, על מה שארגון ידידי כדור הארץ המזרח התיכון טוען כבר למעלה מעשור, שניתן לשקם את הירדן התחתון, לייצב את מפלס ים המלח ולספק את כמות המים הנדרשת לעמים החיים באזור ללא הסיכון שבניסוי הרפתקני ושאפתני כל-כך של ערבוב שני ימים, ניסוי העשוי לגרום נזק בלתי הפיך לסביבה ולהגביר את חוסר היציבות הפוליטי עקב תפיחת החוב הציבורי העצום של ירדן.